

Адміністративне судочинство у воєнний час: виклики, адаптація та європейський вектор розвитку

Питання розвитку адміністративного судочинства в Україні набуває особливого значення в контексті євроінтеграції та воєнного стану. Дослідники звертають увагу на незалежність адміністративних судів, механізми захисту від політичного впливу та корупції, а також гармонізацію судової практики з європейськими стандартами.

Так, дослідниця Комарова Т.В. вивчає еволюцію Європейського права прав людини, зокрема, його вплив на правове регулювання в Україні [1]. Дослідниця Камінська І.В. вивчає функціонування адміністративної юстиції ЄС, систематизуючи підходи до судового контролю за діями державних органів [2]. Проць О.Є. наголошує на значенні актів Суду ЄС для реформування українського адміністративного судочинства в умовах євроінтеграції [3]. Науковець Француз А.Й. досліджував механізми впровадження норм права ЄС у сфері судочинства та контроль за їх дотриманням [4, 5]. Француз А.Й. слушно наголошує на необхідності кардинальних змін у підході української влади до прав людини для їх належного забезпечення. Він акцентує увагу на тому, що повага до прав і свобод є основою демократичної держави. Незалежно від ідеологічних чи політичних курсів, держава повинна ставити права людини в центр своєї діяльності [6]. Отже, для ефективного захисту прав необхідно переглянути державну політику та підходи до їх реалізації, що підкреслює важливість пріоритетного ставлення до прав людини в діяльності органів влади.

Ці дослідження сприяють вдосконаленню адміністративного судочинства України відповідно до стандартів ЄС, що є ключовим фактором ефективної судової реформи та інтеграції в європейський правовий простір.

Адміністративні суди є ключовим елементом судової системи, який забезпечує правовий контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. В умовах воєнного стану їхня роль суттєво зростає, оскільки необхідно дотримуватися балансу між інтересами державної безпеки та фундаментальними правами громадян і юридичних осіб.

Воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження певних прав і свобод відповідно до Конституції України та міжнародних стандартів, зокрема статті 15 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) [7]. Водночас, на нашу думку, такі обмеження не повинні бути свавільними, а мають відповідати критеріям законності, необхідності та пропорційності. У період воєнного стану основними викликами є, зокрема:

- збільшення кількості адміністративних спорів у зв'язку з мобілізацією, вилученням майна, воєнною цензурою, обмеженням пересування тощо;
- складність у доступі до правосуддя через фізичне знищення судової інфраструктури в зонах бойових дій та тимчасову зміну територіальної підсудності;
- забезпечення виконання судових рішень в умовах обмежених ресурсів держави та військової необхідності.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) визнає можливість обмеження прав під час війни відповідно до статті 15 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), але водночас вимагає дотримання ключових принципів:

- принцип пропорційності – обмеження мають відповідати рівню загрози;
- принцип законності – будь-які обмеження повинні бути чітко визначені законом;
- принцип необхідності – втручання у права має бути виправданим виключно воєнними потребами [7].

В умовах воєнного стану особливого значення набуває контроль за дотриманням прав людини, навіть за умов обмежень, передбачених законодавством.

II Міжнародна науково-практична конференція

Безперечно, адміністративні суди відіграють ключову роль у захисті прав громадян та юридичних осіб, забезпечуючи баланс між необхідністю обмеження прав під час воєнного стану та їх правовими гарантіями. Дотримання європейських стандартів правосуддя, зокрема принципу верховенства права, незалежності судової влади та ефективного судового захисту, є необхідною умовою євроінтеграції України.

Так, у період воєнного стану функціонування адміністративної юстиції діє на правових підставах, зокрема відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що визначають загальні засади діяльності судів. Варто зазначити про вплив міжнародних правових норм та стандартів, зокрема, Європейської конвенції з прав людини на судову практику. У період дії воєнного стану в Україні відбувається адаптація роботи адміністративних судів це і запровадження дистанційного розгляду справ за допомогою електронного судочинства, спрощення окремих процедур адміністративного судочинства для забезпечення оперативності розгляду справ, вдосконалення механізмів комунікації між судами, державними органами та громадянами.

На нашу думку, щоб відповідати європейським стандартам та забезпечити ефективний баланс між безпекою та правами людини, Україна має впровадити належну цифровізацію судового процесу, зокрема розширення можливостей для онлайн-засідань та електронного документообігу та спрощення процедур доступу до суду – забезпечення можливості подання позовів дистанційно, особливо для внутрішньо переміщених осіб.

Ми вбачаємо, що перспективи реформування адміністративного судочинства після завершення війни в Україні можливе через інституційне зміцнення судової влади відповідно до Копенгагенських критеріїв членства в ЄС, відновлення правосуддя на деокупованих територіях із застосуванням європейських підходів до правової реабілітації, посилення співпраці з європейськими інституціями та гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС та посилення механізмів контролю за діяльністю державних органів відповідно до принципів Європейської хартії про основні права. Безперечно, означене вище потребує детального аналізу ефективності змін у судовій системі та їх адаптація до мирного часу з урахуванням досвіду воєнного стану, що стане перспективними напрямками подальших наукових досліджень.

Отже, адміністративне судочинство у воєнний період стикається з низкою викликів, однак забезпечення його стабільної роботи є критично важливим для захисту прав громадян та контролю за діями держави. Після завершення війни необхідно провести комплексний аналіз та реформування адміністративного судочинства з урахуванням набутого досвіду.

На наше переконання, адаптація адміністративного судочинства України до умов воєнного стану є не лише викликом, а й можливістю для прискореної інтеграції в європейський правовий простір. Впровадження кращих практик країн ЄС, дотримання стандартів ЄСПЛ та підвищення ефективності судового контролю за діяльністю органів влади сприятимуть зміцненню демократичних засад правосуддя та європейському майбутньому України. Адміністративні суди України відіграють вирішальну роль у забезпеченні прав громадян та бізнесу в умовах війни. Їхня діяльність має відповідати європейським стандартам, що не лише сприятиме захисту прав людини, але й підвищить довіру до судової влади та пришвидшить інтеграцію України до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Право Європейського Союзу. Європейське право прав людини (в питаннях і відповідях) : нав.-довідк. посіб. / Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін. ; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 256 с.
2. Камінська, І. «Судова система ЄС: гносеологічні засади функціонування та розвитку». Часопис Київського університету права. 2020. Вип. 1. С. 47-53, doi:10.36695/2219-5521.1.2020.07. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/253/238> (дата звернення 01.03.2025).
3. Проць О. Є. Рішення Суду ЄС та їхній вплив на правову систему України. Правовий часопис

Донбасу. 2022. № 4(1). С. 33-38. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2022_4\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2022_4(1)_9) (дата звернення 02.03.2025).

4. Француз А. Й. Особливості компетенції Конституційного Суду України у сфері забезпечення прав та свобод людини і громадянина в країні. Правничий вісник Університету «КРОК». 2014. Вип. 20. С. 5-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2014_20_3 (дата звернення 03.03.2025).
5. Француз А.Й. Лазебна К.Ю. Механізми адаптації законодавства України до правової системи Європейського Союзу. Правничий вісник Університету «КРОК». 2020. №. 38. С. 66-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2020_38_10 (дата звернення 03.03.2025).
6. Француз А. Й. Костюк Н. П. Поняття ефективності правозастосовчої діяльності. Правничий вісник Університету «КРОК». 2016. Вип. 23. С.11-16.
7. Європейська конвенція з прав людини (Council of Europe). [Електронний ресурс]. URL:https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (дата звернення 10.03.2025).

Малахівська Лідія

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка I курсу ОС “Магістр”*

Цифровізація адміністративних послуг під час війни: виклики та перспективи

Початок повномасштабного вторгнення став катализатором та поштовхом до багатьох змін у державі, пов'язаних не лише із безпосередніми воєнними діями та захистом кордонів, а й із повсякденними питаннями у роботі адміністративних установ. Особливого значення набула діджиталізація державних послуг, оскільки з'явилась потреба забезпечити безперервну роботу органів влади, що дозволить громадянам оперативно отримати доступ до необхідних сервісів, без обов'язкової особистої присутності.

На разі тема цифровізації адміністративних послуг є досить новою для українського правового поля, втім актуальною та дискусійною. Законодавець визначив поняття цифровізації, ще у 2018 році, у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [1].

Ключова ідея цифровізації у сфері надання адміністративних послуг полягає у впровадженні для населення країни можливості отримати від державних органів послуг адміністративного характеру в електронній формі. Тобто електронна адміністративна послуга – адміністративна послуга, що надається суб'єкту звернення в електронній формі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [2, с.115].

Відповідно до п.1 ст. 17 Закону України «Про адміністративні послуги», надання адміністративних послуг в електронній формі та доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Інтернет забезпечуються засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, який є офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні [3]. Даний вебпортал, більш відомий під назвою «Дія», був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України в 2019 році, що значно наблизило Україну до статусу цифрової держави [4].

На разі «Дія» продовжує свою роботу, більш того окрім наявного до 2022 року функціоналу з електронних документів, реєстрації бізнесу та можливості отримувати типові довідки та виписки, додалися також розширені послуги для внутрішньо переміщених осіб в наслідок воєнних дій (ВПО).